

Олена Заєць,

кандидат історичних наук,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

вул. Володимирська, 62, Київ, 01033, Україна

e-mail: lena_zaets@ipnet.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6423-2589>

БІБЛІОТЕКА САМУЇЛА (МИСЛАВСЬКОГО): ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ТА ЗМІСТУ

Мета статті – розглянути і проаналізувати колекцію українського релігійного діяча, проповідника, дослідника історії Києва, ректора Києво-Могилянської академії за гетьмана Кирила Розумовського, митрополита Київського і Галицького в 1783–1796 рр. Самуїла (Миславського), насамперед звірити наявні на сьогодні книги, що передавалися по смерті митрополита в 1796 р., дослідити їх походження та виявити тематичні інтереси власника, що є додатковим джерелом знань про його діяльність. *Методологія* дослідження базується на застосуванні загальнонаукових методів індукції і дедукції. Досліджуючи одиничні книги з бібліотеки митрополита, робили узагальнення про інтереси власника, а для підтвердження загальновідомої інформації про діяльність митрополита послуговувались одиничними документами. *Наукова новизна* полягає в тому, що вперше здійснено аналіз колекції книг і рукописів, які передавались Софійській кафедральній бібліотеці, долучені документи, дослідження про діяльність митрополита в контексті наявних примірників. Під час проведення дослідження виявилось, що митрополит цікавився книгами і документами про інкорпорацію України до Російської держави, першими історичними творами, що друкувалися в Російській імперії, такими як Царствений літописець, книги про правління Петра I різних авторів, про реформи Катерини II тощо. Частина бібліотеки відображає інтерес до протестантських та католицьких авторів, але такою підбіркою прещвященний Самуїл завдячує єпископу Афанасію (Вольховському) – своєму попереднику на Ростовській кафедрі. *Висновок*. Бібліотека митрополита збереглася майже неушкодженою до наших днів. Вона складається з копій старовинних актів, рідкісних книг, які містять інформацію про становлення імперської історичної науки в Росії та неправославне бачення християнства.

Ключові слова: бібліотека Самуїла (Миславського), історична бібліотека Софійського кафедрального собору, аналіз приватної бібліотеки.

Актуальність теми. Одним із сучасних напрямів історичних досліджень є пошук джерел, які раніше не залучалися до обігу, зокрема зі старих приватних бібліотек в автентичному вигляді, і які таким чином стають пам'яткою національної культури та додатковим джерелом знань про власника. Виявлення особових бібліотек у загальному фонді чи в складі монастирських книгозбірень стало можливим завдяки створенню електронних каталогів бібліотек, у тому числі й історичних колекцій, які зберігаються в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Аналіз досліджень і публікацій. Постать митрополита Самуїла (Миславського) почали досліджувати ще в XIX ст. у зв'язку з тим, що за його правління відбулася конфіскація церковних земель у 1786 р. Євгеній (Болховітінов) виявив, що митрополит Самуїл, прийшовши на київську кафедру в 1783 р., сам скасував податок із залежних селян, бо вони ще мали подушний державний збір і обов'язок утримання російського війська [1, с. 266]. Ф. Рождественський у монографії «Самуил Миславский, митрополит Киевский» додає, що монастирські землі дуже часто були спірними і тому роками велися судові тяжби за них, а селяни були так обтяжені державними зборами, що єдиний дохід духовенства становила тільки плата за обряди і таїнства. Також Рождественський відзначив просвітницьку діяльність митрополита Самуїла в Києві і навіть у додатках листування зі спадкоємцем Павлом Петровичем [10, с. 22]. М. Петров стверджував, що на початку своєї діяльності Самуїл (Миславський) був палким захисником прав і вольностей української церкви і Київської академії, що виявилось в його протесті 6 жовтня 1763 р. проти спроб Колегії економії підпорядкувати собі навчальний заклад, та побачив, що ці домагання викликають тільки репресії з боку російського уряду, який прагнув централізувати державу й урівняти Малоросію з іншими частинами імперії. Тому поплив за течією і вже був згодний на перетворення Київської академії на університет з богословським факультетом [7, с. 70]. Іларіон (Огієнко) повторив думку М. Петрова про те, що, ставши митрополитом, Самуїл перетворився на вірного і сумлінного провідника політики російської імператриці Катерини II [3, с. 114–115]. Радянський бібліограф Я. Щапов звернув увагу, що в колекції І. Лукашевича і М. Маркевича, яка зберігається в Російській державній бібліотеці Москви, є 3 рукописи митрополита Самуїла від його племінника К. Миславського [16, с. 7]. Сучасний український дослідник І. Нетудихаткін виявив посмертний опис майна митрополита Самуїла, переданого до митрополичого будинку при Софійському соборі, і проаналізував речі та предмети повсякденного вжитку, які можуть характеризувати людину. І. Нетудихаткін припускає зацікавленість владики географією на

схили літ, оскільки той мав свіжу карту – Російський атлас (СПб., 1792), який відображав адміністративно-територіальний поділ нових земель Російської імперії. А значна кількість портретів – 9, дає змогу припустити, що він одним з перших заклав портретну галерею митрополичого будинку [5, с. 316–332]. Однак ще не була предметом окремого дослідження приватна бібліотека Самуїла (Миславського), яка зберігається в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського в Києві у складі історичної бібліотеки Софійського кафедрального собору. Зважаючи на це, доцільним є проведення наукового аналізу тематичного та видового складу бібліотеки митрополита Самуїла (Миславського).

Мета дослідження – аналіз збережених на сьогодні книг і рукописів з бібліотеки Самуїла (Миславського) в контексті культурних імперативів суспільства того часу, та спроба виявити інтереси власника, які можуть відображати його життєву позицію.

Виклад основного матеріалу. Самуїл (Миславський Семен Григорович; 1731–1796) навчався в Києво-Могилянській академії у 1742–1754 рр., після закінчення якої прийняв чернечий постриг у Київському Софійському соборі. Протягом 1754–1768 рр. був на службі в Києво-Могилянській академії. Пізніше, у 1783 р., ставши митрополитом Київським і Галицьким, у Київській академії запровадив багато світських предметів. Для цих потреб у Києво-Печерській лаврі заснував ще одну академічну друкарню з гражданським шрифтом, – те, чого безрезультатно добивався протягом багатьох років його попередник на кафедрі Тимофій (Щербацький). Виявити зараз книги Самуїла (Миславського) можна лише завдяки каталогу, який склали по смерті митрополита [13, с. 385–392], бо, на відміну від інших церковних ієрархів, митрополит не залишив на своїх книгах ніяких екслібрисів.

Однією з перших цікавинок приватної бібліотеки митрополита Самуїла є наявність 22 книг (6 назв) Ростовського єпископа Афанасія (Вольховського Петра; 1712–1776) – вихованця Харківського колегіуму та Київської академії, який у 1745 р. був пострижений у ченці і примусово поїхав на посаду викладача в Троїце-Сергіївській семінарії, 1748 р. став її ректором, з 1763 р. був єпископом Ростовським і Ярославським, помер у Ростові 1776 р. [6, с. 56]. Річ у тому, що Афанасій був єпископом Ростовським у 1763–1776 рр., а Самуїл (Миславський) – його наступник по Ростовській кафедрі в 1776–1783 рр. Певно, мала якась домовленість про те, щоб повернути книги на батьківщину, тим паче, що вони обидва були членами Синоду і точно бачились і знали як земляки. Ось вони, ці старовинні книги з екслібрисом: «Ex libris Athanasij episcopo Rostoviensis», що збереглися в історичній бібліотеці Софійського кафедрального собору:

1. Ioan. Francisci Buddei (1667–1729). *Institutiones theologiae dogmaticae variis observationibus illustratae cum privilegio sacrae caesareae Maiestatis*. Lipsiae: Ex Officina Thomae Fritschii, 1723. 4°. (Шифр Соф. 454).

2. Ioan. Francisci Buddei (1667–1729). *Isagoge historico-theologica* : 2 t. Lipsiae: Ex Officina Thomae Fritschii, 1730. 4°. (Шифр Соф. 420). Йоганн Франц Будде – німецький богослов і філософ, лютеранин, професор філософського факультету Єнського університету. Його праці покладено в основу вчення лютеранської церкви і викладено в «Настанові з догматичного богослов'я» (*Institutiones theologiae dogmaticae*) та «Історично-богословському огляді теології загалом» (*Isagoge historico-theologica ...*) [4].

3. De Dommis, Marco Antonio (1560–1624) *De republica ecclesiastica* : libri X. Heidelbergae–Francofurti ad Moenum–Hanoviae: Cura Iohannis la Cellotti, Sumptibus Rulandiorum, Sumptibus hæredum Levini Hulsii, 1618–1622. 2°. (Шифр Соф. 155). Марк Антоній де Домініс – католицький єпископ Спліту в Хорватії. Його спроби реформувати церкву привели до конфлікту з суфраганами і папським намісником. Принаймні так він говорив у своєму вибаченні *Consilium profectionis*, де також заявляв, що саме ці проблеми спонукали його до досліджень з церковного права, церковної історії, та догматичного богослов'я, що утвердили його в любові до ідеалу істинної католицької церкви, переконали, що папська система була далека від того, чого вчив Христос. Марк Антоній де Домініс визнаний єретиком у католицькій церкві [15, с. 403–404].

4. Poole, Matthaew (1624–1679). *Synopsis criticorum aliorum sacrae scripturae interpretum et commentatorum, summo studio et side adornata indicibus que necessariis instructa* : Vol. I–V. Ultrajecti: Sumptibus Johannis Ribbii, Johannis van de Water & Francisci Halma, 1684–1686. 2°. (Шифр Соф. 268). Метью Пул був англійським теологом-нонконформістом. Праця, з якою головним чином пов'язане його ім'я, – *Synopsis criticorum*, – це узагальнення поглядів ста п'ятдесяти біблійних критиків.

5. Desiderius Erasmus Roterodamus (1466–1536). *Opera omnia emendatiora et auctiora, ad optimas editions praecipue quas ipse Erasmus postremo curavit summa fide exacta, doctorumque virorum notis illustrate* : 10 t. Lugduni Batavorum: Cura impensis Petri Vander Aa, 1703–1706. 2°. (Шифр Соф. 723). Еразм Роттердамський – голландський теолог пізнього Відродження, знавець латини, усе життя залишався вірним католиком. Працею життя Еразма було видання класичного тексту Біблії грецькою мовою із латинським перекладом і коментарями. Еразм Роттердамський не став на бік Лютера, зазначивши, що, вчинивши так, він підірвав би свій авторитет як лідера руху за чисте знання. Він критикував церкву за надмірності й глупоту

в церковних лавах, але завжди підкреслював, що не відчуває ворожості до церковників і не нападає на церковні установи.

6. Beveridge William (1637–1708). *Codex canonum Ecclesiae vindicatus ac illustratus*: 2 t. Londini: Typis S. Roycroft. Prostant apud Robertum Scott Bibliopolam, 1678. 462, 18 p.; 4°. (Шифр Соф. 124). (лат. – Доктрина церкви, яка відповідає Святому Письму). Вільям Беверідж –англійський письменник, єпископ Уельсу, який заснував релігійні товариства для «реформації звичаїв». Вільяма Беверіджа називали «великим відроджувачем первісного благочестя», бо в проповідях говорив про церкву ранніх століть.

Отже, особливістю успадкованих від Афанасія (Вольховського) книг є їх тематика. Вони представляють неправославне бачення християнства: лютеранське Будде, англіканське Метью Пула, критику католицизму Домініса, статут реформатських англійських товариств Вільяма Беверіджа, захист католицизму Еразма Роттердамського. Самуїл (Миславський) потурбувався, щоб ця добірка надійшла до бібліотеки Софійського собору. Більше того, цю добірку митрополит Самуїл доповнив:

7. Dieterich, Johann Conrad (1575–1639). *Analysis Evangeliorum, dominicalium, una cum observationibus et doctrinis ex SS. Scripturae Fundamentis, Sanctorum Patrum Testimoniis, & Virorum Doctorum Sententiis, studiose conscripta a Cunrado Dieterico, SS. Theologiae doctore, ecclesiarum ulmanarum superintendente* : 3 pars. Francofurti et Lipsiae: Sumptibus Jo. Friderici Gleditschii & Flii, 1715. 4°. (Шифр Соф. 309). Конрад Дитріх був лютеранським богословом у Марбурзі, але мусив залишити місто. Коли там перевагу здобув кальвінізм, він переїхав до Ульма, де протягом 25 років розвивав церковну шкільну систему міста, реорганізував міську бібліотеку. Його релігійні повчання, статті, проповіді – історично цінні образи того часу.

8. Bingham, Ioseph (1789–1869). *Operum quae extant volume primum continent originum sive antiquitatum ecclesiasticarum librum primum e secundum ex lingua anglicana in latinam convertit Io. Henricus Grischovius Halberstadiensis cum praefatione Io. Francisci Buddei thel. D. et P.P. O. Editione secunda*: 5 vol. – Halae Magdeburgicae: Sumptibus Orphanotropei, 1751–1761. (Шифр. Соф. 402). Йозеф Бінгхам був наставником в університетському коледжі в Оксфорді. За проповідь в університетській церкві про значення терміна «особа» в отців, його звинуватили в ересі. Він залишив університет, але написав свою відому працю *Origines Ecclesiasticae, або Старожитності християнської церкви*, як це робили інші автори про грецькі, римські і єврейські старожитності [13].

Цей додаток митрополита Самуїла до книг Афанасія (Вольховського) продовжив Києво-Могилянську традицію уваги до неправославних творів.

Професійною потребою для митрополита Самуїла була догматична частина православ'я. Тому серед його книг були:

9. Peter Mogila (1569–1646). *Orthodoxa confesio, catholicae atque Apostolicae, Ecclesiae Orientalis, cum interpretatione Latina et versione germanica Praemissa est historia huius omolohiac sev catechismi*, a D. Carolo Gottlob Hofmanno, s. S. theology. Prof. Primar in academia Wittebergensi, consist past et circ. Elect. Saxon General. Superintend. Wractislaviae: Apud Io. Iacob. Korn, 1751. [22], 359 p. (Шифр Соф. 424)

10. Самуїл (Миславський; 1731–1796). Догмати православныя віры кафолическия и апостолския церкве восточныя. Київ: Друкарня Києво-Печерської лаври, 1760. [13] арк. 2°. (Шифр Кир.4724п)

11. Касіян (Лехницький; 1734–1784). Догматы христіанскія православныя вери при чтеніи богослов саго ученія предложенныя и измененныя в киевской академии оной же академии ректором и священныя богослов'я учителем архимандритом Кассьяном. Київ: Печатано в Святой Києво-Печерській Лавре, 1779. [15] арк. 2°. (Шифр ІР. Ф. 301п, № 105).

12. Theophanis Prokopowicz (1681–1736). *Epistolae illustrissimi ac reverendissimi Theophanis Prokopowicz variis temporibus et ad varios amicos datae nunc primum in unum corpus collectae et Suo ordine digestae*. Mosqua: Typis Universitatis Caesariae Mosquensis, 1776. 81 p. 8°. (Шифр Соф. 459).

13. Іліас Мініатіс (1669–1714). Поучение в святую и великую четыредесятницу : 2 т. Санктпетербург: При Сухопутном кадетском корпусе, 1759–1760. 4°. (Шифр Гр. 3767, Н 228/2).

14. Феофан (Прокопович, Елеазар ; 1681–1736). Слова и речи поучительные, похвальные и поздравительные : 3 ч. В Санктпетербурге : При Сухопутном Шляхетном кадетском корпусе, 1760–1765. 4°. (Шифр Соф. 648).

15. *Tractatus Theologiae Orthodoxi de procesione spiritus saneti u soloparte laborati Auctore Adamo Zoernikav, Baturini in parva Russia: 2 pars. Regiomonti: Typis Sacr. Reg. Majest. Et Univers. Typogr. G. L. Hartungii, 1774–1775. [24], 1080, [20] p. 8°. (Шифр Соф. 1450). Закономірно, що серед книг митрополита був Трактат про сходження Святого Духа Адама Зернікава, тому що в 1764–1766 рр. Самуїл, будучи префектом Київської академії, разом з ієромонахом Києво-Софійського собору Азарією (Ясноводським-Рубановим) упорядкував рукопис трактату і видав у Кенігсберзі [10, с. 43].*

Але найбільше у бібліотеці митрополита Самуїла книг з російської історії. Справжнім дикунством для XVIII ст. було видання книги «Правда воли монаршей» за Петра I, яка була перевидана 1726 р. за Катерини I.

16. Правда воли монаршей, во определении наследника державы своей,

оустановом Блаженныя и вечнодостоинныя памяти Державнейшаго Государя нашего Петра Великого Отца Отечества императора и самодержца Всероссийскаго и прочая, и прочая, и прочая: прешедшего 1722 года, февраля в 11 день, опубликованным оутверждена и всенародною присягою свидетельствована. Москва: В Московской типографии, 1726. [7], 30 л. 4е. (Шифр Соф. 921). У цьому творі абсолютизм подано як найкращу для суспільства форму державного правління, і автор (Феофан Прокопович) обґрунтовує свою ідею з батьківської влади монарха. Наголошується, що суть влади в тому, що вона від Бога, а тому, хто спротив чинить владі, той противиться Богу: вперті і злі серцем, незадоволенням своїм сіють насіння повстань у вітчизні нашої, подають погану думку про народ російський, начебто в ньому варварські звичаї і до можновладців своїх вірність мають притворну, а послух мають тільки за покарання, а не за совість. Государ за злочин суду не підлягає, а тільки перед Богом відповідає. Обов'язки народу перед монархом полягають у покірності, тому що, як може вказувати той, хто віддав волю свою. Тепер вже імператору треба дивитися, що потрібно народу його. Навіть якщо монарх був добрим, а потім перетворився на злого, то й тоді не можна його замінити, бо народ віднятий волі своєї. Те, що народ віддав свою волю государеві – на те була воля Божа. На той час вже був виданий твір Гуго Гроція «Про право війни і миру» (1625), який згадується у «Правді волі монаршої», і з якого взяті приклади про те, що римські імператори страчували своїх дітей, якщо навіть ті жили окремо і вийшли з-під влади батьків, але образою своєю дратували батьків. У таких випадках законним буде позбавити дітей свободи і навіть життя. Автор не звернув увагу на інше з роботи Гуго Гроція – на те, що заклало основи європейської політичної демократії, що держава – це союз вільних людей, укладений заради дотримання правосуддя і загальної користі.

17. Царственной Летописец: содержащей российскую историю от 6622/1114 году, то есть от начала царствования великаго князя Владимира Всеволодовича Мономаха до 6980/1472 году, то есть до покорения Новагорода под власть великаго князя Василия Ивановича, после учиненного бунту в Новгороде проискамаи Марфы Посадницы и ея детей. Изд. князем М. М. Щербатовым. Санктпетербург: При Императорской Академии наук, 1772. [9], 439 с. 4°. (Шифр Соф.1065).

18. Книга степенная царского родословия, содержащая историю российскую с начала оныя до времен царя государя и великаго князя Иоанна Васильевича, сочиненная трудами преосвященных митрополитов Киприана и Макария: изд. Г. Ф. Миллер : 2 ч. Москва: Типография Императорского университета, 1775. Ч. 1. – VIII, 580 с. Ч. 2. – [2], 298 с. (Шифр Гр. 132,

134). Першим богозатвердженим російським скипетродержавцем став київський князь Володимир, який прийняв хрещення і поширив його в Русі. Царювання Івана Грозного вінчає книгу та історію Русі. Це XVII щабель російської історії, яка йде до морального християнського ідеалу. Написаний твір за часів Івана Грозного, тобто в 50–60-ті роки XVI ст.

19. Журнал, или поденная записка, блаженныя и вечнодостойныя памяти государя императора Петра Великого с 1698 года до заключения Нейштадтского мира; напечатан с обретающихся в кабинетном архиве списков, правленных собственною рукою его императорского величества : 2 т. Изд. М. М. Щербатовым. Санктпетербург: При Императорской Академии наук, 1770–1772. (Шифр Гр. 75, 76).

20. Орфелін, Захаріє (1726–1785). Житие государя Петра Великого, изданное прежде в Венеции, а после в Санктпетербурге с предположением краткой географической и политической истории о Российском царстве : 2 ч. Санктпетербург: При Императорской академии наук, 1774. Ч. 1. – [27], 367 с., 19 ил.; Ч. 2. – [2], 332 с., [4], 10 л. ил. 4°. (Шифр Гр. 3198).

21. Катифоро, Антоніо (1685–1763). Житие Петра Великого императора и самодержца всероссийского, отца отечества: собранное из разных книг, во Франции и Голландии изданных и напечатанное в Венеции, Медиолане и Неаполе на диалекте итальянском, а потом и на греческом / с коего на российский язык перевел статский советник Стефан Писарев. Санкт-Петербург: при Императорской академии наук, 1772. [556] с. 4°. (Шифр Гр. 3402).

22. Татищев, Василь Микитович (1686–1750). История российская с самых древнейших времен неусыпными трудами чрез тридцать лет собранная покойным тайным советником и Астраханским губернатором Василием Никитичем Татищевым: 2 ч. Москва: при Императорском Московском университете, 1768–1774. [8], XXVIII, 600 с. 4°. (Шифр 1069). Татищев як державний службовець будь-яке інакодумство вважав загрозою чинній державній системі, прямим викликом реформам Петра і мало не замахом на імператора. Він особисто брав участь у катуваннях ув'язнених по «слову и делу государеву» [17, с. 1–27].

23. Мусін-Пушкін, Олексій Іванович (1744–1817). Историческое исследование о местоположении древнего российского Тмутараканского княжества. Санктпетербург: Типография корпуса чужестранных единоверцев, 1794. [7], IV, 64, 3, LXXIV с. 4°. (Шифр Гр. 104).

24. Бецький, Іван Іванович (1704–1795). Учреждение и уставы, касающиеся до воспитания и обучения в России юношества обоого пола :

2 т. Санктпетербург: Типографія Сухопутного кадетського корпусу, 1774. Т. 1. – [4], 203, [2], 44 с., 4 ил.; Ч. 2. 51 с. (Немає в бібліотеці КСС).

25. Бецький, Іван Іванович (1704–1795). Учреждение Императорского Воспитательного для приносных детей дома и госпиталя для бедных родильниц в столичном городе Москве. Санктпетербург: Типографія Императорской академии наук, 1767. Ч. 1. 56 с. (Немає в бібліотеці КСС).

26. Бецький, Іван Іванович (1704–1795). Привилегия и устав Императорской академии трех знатнейших художеств, живописи, скульптуры и архитектуры с воспитательным при оной академии училищем. В Санктпетербурге: Печатано при Сенате, 1764. 22 с. 2°. (Шифр Соф. 894).

Згідно з неофіційними чутками, Софі Августа Фрідеріка фон Анхальт-Цербст-Дорнбург (імператриця Катерина II) була дочкою Бецького. Саме тому з приходом її до влади Бецький за короткий час став президентом Академії мистецтв (1763–1793), куратором новостворених дитячих притулків у Москві та Петербурзі (1763–1792), куратором Смольного інституту (1762–1794), членом опікунської ради кадетського корпусу (1765–1782). Імператриця Катерина II зробила Бецького своїм представником з питань освіти. У 1764 р. він розробив концепцію «Загальний план освіти для молоді обох статей», під його керівництвом запроваджено вперше єдину російську систему народної освіти з ідеєю створення «нової породи людей» за допомогою виховання.

Про уподобання митрополита Самуїла яскраво свідчать також рукописи, яких збережено 13. Вони дуже нерівнозначні за обсягом і, певно, мали різне значення для власника. Три рукописи Симфоній, або Соголасій на перші книги Моїсееві Буття, Еклезіаста, книги царя Соломона і Притчі, або Пісні пісень (Шифр ІР Ф. 312, № 46, № 47, № 127), були піднесені митрополиту Київському і Галицькому Самуїлу 29 грудня 1788 р., про що довідуємося з написів. Один рукопис блаженного Симеона, архієпископа Фесалонікійського, переписаний в Москві 1755 р. (Шифр ІР Ф. 312, № 162), і ще один рукопис – 27 повчань Димитрія Ростовського (Шифр ІР Ф. 312, № 184) – були подаровані. Про інші два рукописи можна сказати, що вони відображають зацікавленість Самуїла якимись питанням у бібліотеках, для чого було зроблено копії каталогів: Реєстр книгам рукописным, хранящимся в Патриаршей Московской библиотеке. 343 арк. (Шифр. ІР Ф. 312 № 2), Bibliotheca Collegii Charkowiensis (Шифр ІР Ф. 312 № 17).

Решта шість рукописів – це те, що шукав сам митрополит Самуїл. Перший – це «Книга, содержащая в себе разные грамоты и прочая, писаная в Москве в лето от создания мира 7177-е от воплощения же Христова 1669-е месяца апреля». Друга половина XVIII ст. 188 арк. (Шифр ІР Ф. 312

№ 429). Це копії з московських сувоїв, що стосуються України: про російське підданство гетьмана Многогрішного, через що російські воєводи Григорій Куракін та Григорій Ромодановський пішли на українські міста, потім пізніші листи про те, що воєвода Григорій Куракін потребує допомоги, доповіді російських воєвод (перяяславського – Олексія Чирикова, чернігівського – Андрія Толстого, остерського – Дмитрія Рагозіна), листування воєводи Шереметьєва з гетьманом Петром Дорошенком, митрополитом Іосифом Тукальським з докорами і проханням не шкодити російським військам, прохання митрополита Іосифа та архімандрита Києво-Печерської лаври до воєводи Шереметьєва добровільно поступитися Києвом і категорична відмова останнього, відмова гетьмана Петра Дорошенка присилати послів до Андрусова 28 грудня 1669 р. з бажанням домовлятися окремо з Росією і Польщею, записка про користь церковного підпорядкування Малоросії патріарху московському, а не константинопольському, писана 24 серпня 1669 р., чолобитна запорозьких козаків за підписом їхнього гетьмана Михайла Ханенка про те, що вони підтримують сіверського гетьмана Дем'яна Ігнатовича (Многогрішного) проти Дорошенка і турок, чолобитна сіверського гетьмана Дем'яна Ігнатовича від 1 січня 1669 р. до Московського патріарха Іосафа, з проханням клопотатися перед царем про підтвердження Україні попередніх вольностей і про виведення російських воєвод з українських міст, грамота московського патріарха Іосафа гетьману Многогрішному, війську Запорозькому і всій черні, що підтверджує підпорядкування московському государеві, писана в квітні 1669 р. та ін.

Другий – Височайші грамоти й укази 1686–1777 рр. в єпархії, де служив Самуїл (Миславський). 398 арк. (Шифр ІР Ф. 312. № 450). Це царська грамота про підпорядкування київської митрополії московському патріарху від 15 грудня 1686 р., царська жалувана грамота Петра I місту Києву на магдебурзьке право, землі, угіддя від 3 березня 1710 р., указ св. синоду про відновлення прав Харківській колегії, порушених білгородськими архієпископами Досифеєм і Петром, від 29 жовтня 1742 р., жалувана грамота імператриці Катерини II місту Києву від 5 листопада 1764 р., рапорт св. синоду імператриці Катерині II про лаври і ставропігіальні монастирі Російської імперії від 5 жовтня 1775 р., доповідь князя Потьомкіна імператриці Катерині II від 21 квітня 1776 р. про помилування колишнього Січі Запорозької кошового отамана Петра Калнишевського, судді Павла Головатого і писаря Івана Глоби та про заслання, замість смертної кари, першого – до Соловецького монастиря, а останніх двох – до сибірських монастирів від 14 травня того самого року (видано в «Кієвская старина» 1887 р.), виписка з прав і привілеїв черкаського народу.

Третій – різні укази і грамоти. 68, 271 арк.: збірник, укладений київським митрополитом Самуїлом (Миславським), надійшов від митрополита Євгенія (Болховітінова), містить папери до 1782 р. (Шифр ІР Ф. 312 № 451). Це: царська грамота від 6 вересня 1685 р. про підпорядкування Київської митрополії Московському патріарху, царська грамота від 29 вересня 1690 р. про затвердження Варлама Ясинського в сані митрополита Київського, перелік царських і патріарших грамот київським митрополитам і малоросійському духовенству за 1685–1691 рр., виписка з «Книги изображения великия соборныя церкви всероссийского патриарха престола приключившихся дел и в разные времена и лета писаной при святейших патриархах Иоакиме и Адриане Московских» про давні митрополії в Росії і найстарішій київській, витяг з рукописної книги про Малоросію бунчукового товариша Симоновського 1726 р. (надруковано Бодянським в «Чтениях в Обществе истории и древностей». 1847. № 4, 8 і окремою брошурою), записка про спосіб правління, який був раніше і нині в Малоросії, у вигляді бібліографічного покажчика джерел з історії Малоросії, складена після 1777 р., рескрипт Катерини II гетьману К. Г. Розумовському і війську Запорозькому від 27 липня 1764 р. про створення Малоросійської губернії, указ сенатської канцелярії малоросійських справ від 9 червня 1741 р. про заборону продажу козачих ґрунтів, указ Малоросійській колегії від 20 грудня 1768 р. про те, щоб козаків, як поселян, судили за малоросійськими правами і статутом, а як військових – за військовим статутом і військовим артикулом (видано в «Кіевская старина» 1897 р., квітень).

Четвертий містить збірник указів 1739–1785 рр. і копій з них, зібраний митрополитом київським Самуїлом (Миславським) у різних місцях служби. 280 арк. (Шифр ІР Ф. 312 № 452). Надійшов від митрополита Євгенія (Болховітінова). Тут, зокрема, знаходимо синодальний указ київському митрополиту від 16 лютого 1769 р. з відмовою у розширенні переваг Києво-Печерської лаври і Межигірського монастиря і про підпорядкування духовенства в маєтностях цих монастирів місцевій єпархіальній владі, сенатський указ київському намісницькому правлінню від 18 жовтня 1783 р. в тяжбі Межигірського монастиря з Київським магістратом про урочище Пуца Водиця, синодальний указ київському митрополиту Самуїлу (Миславському) від 4 липня 1785 р. про призначення особливого православною єпископа в Польщі Віктора Садковського.

П'ятий – це опис Курбським царя Івана Васильовича. Друга половина XVIII ст. 111 арк. (Шифр ІР Ф. 312 № 328).

Шостий – це чин освячення святого мира з випискою з книги «Право-

славное исповедание» константинопольського видання 1662 р. 3, 46 арк. (Шифр IP Ф. 312 № 72).

Самуїл (Миславський) був автором доповідної записки (1766 р.) про доцільність штатного утримання монастирів, у якій зазначав, що вольності і свободи малоросійські передбачають землі і селян, але ці селяни мають і загальнодержавні повинності, оклади та податі. Селяни настільки бідні, що сподіватися на те, що вони будуть утримувати монастирі, не можна. Під час перепису 1765 р. з'ясувалось, що на монастирських ґрунтах селяни не мають ні садовини, ні пасіки, ні городів, ні худоби. Тому штатне утримання було б надійнішим для монастирів і послабило б податкове навантаження на селян [9, арк. 24]. Пізніше, у січні 1784 р. Самуїл (Миславський) запитав думки викладачів Києво-Могилянської академії, яке утримання їм потрібне. Вірогідно, названа ними сума була не під силу вотчинам Києво-Братського монастиря, бо Самуїл лише в жовтні 1784 р. призначив менше, ніж просили викладачі на щоденне утримання, дрова, хліб та овочі [6, с. 79].

Додає до розуміння обставин проведення секуляризаційної реформи лист митрополита Самуїла до графа П. А Румянцева, оригінал якого зберігається серед рукописів Києво-Печерської лаври, копія – серед рукописів Софійського собору з допискою митрополита Євгенія (Болховітінова), яку надруковано в «Кіевской старине»: «Від мене думки ніколи не питали, все приховувалося, духовна комісія в цьому рішенні участі не брала. Мені тільки відомо, що буде нове положення про місцеві єпархії, але обставини цього були під завісою. Переміщення Київської академії і дому архієрейського мене надзвичайно турбують і навіть до смерті зводять. Не знаю, що зробити. У Лаврі митрополичому дому зовсім незручно бути, а розмістити академію не можна, бо ні класів немає де розмістити, ні учителів розселити, ні учнів поселити – тих, що на державному утриманні. Місце тісне, безводне, учням на власному утриманні квартири найняти немає. Якщо покої архімандрита можна підремонтувати під митрополичі, то для Академії немає за що побудувати нові приміщення. Знаходжуся в розгубленості, що ж робити, чекати участі своєї, як архімандрит Зосима (Валькевич). Співчуюю його становищу: втратив зір, віддалений від міста, від приятелів, нікому руку подати. На все воля Господа. Я не стільки про своє життя переживаю, як щоб Академія залишилася на своєму місці та архієрейський дім при Софійському соборі. На мою думку, найкраще місце для госпіталю – Межигірський монастир, де і лазарету зручно бути, а для відставних офіцерів краще зайняти Кирилівський монастир, який залишили за штатом» [11, с. 897–899]. Митрополит Євгеній (Болховітінов) приклав дописку до цього листа: «У 1786 р. при введенні духовних штатів

у малоросійських єпархіях визначено і затверджено, щоб митрополиту київському перебувати в Києво-Печерській лаврі і бути її архімандритом, митрополичий дім при Софійському соборі віддати під головне народне училище, а частину під академію, другу частину Академії розмістити в Лаврі, Братський училищний монастир перетворити в головний госпіталь, а Межигірський – в лікарню для розміщення відставних інвалідів чи престарілих офіцерів. Всі ці розпорядження робив князь Григорій Олександрович Потьомкін Таврійський. Але за клопотанням генерал-фельдмаршала графа Петра Олександровича Румянцева, в тому ж році перемінено це призначення: митрополиту дозволили перебувати і в Лаврі, і в Софійському соборі, Академії залишитися в Братському монастирі, госпіталь влаштувати в Межигірському монастирі, а пізніше – в Кирилівському. Імператриця і князь Потьомкін таємно не любили преосвященного митрополита Самуїла, певно, за дружнє листування з спадкоємцем, цесаревичем і великим князем Павлом Петровичем. Потьомкін мав намір навіть змістити преосвященного Самуїла і на його місце перевести свого улюбленця Катеринославського архієпископа Амвросія» [2, с. 896–897].

Самуїл (Миславський) був вихований в Києво-Могилянській академії у ліберальному дусі Просвітництва. Коли очолював її (1761–1768), відбувалося пожвавлення культурного життя в Україні, пов'язане з діяльністю гетьмана Кирила Розумовського. Митрополит Самуїл був патріотом Російської імперії, сподівався, що разом з російським просвітницьким абсолютизмом можна досягти розквіту України. У 1776 р. він говорив: «Я зовсім не сумніваюсь, що ви добре пам'ятаєте повчання Христа, віддавати кесарю кесарево, а Богові – Боже. Це я до того кажу, що ми зобов'язані бути вірними взятій від нас клятві, повинні воздати помазаниці Божій, августійшій нашій монархині і її високому спадкоємцю нелицемірну любов і глибоку повагу, і в усьому послух. І той, хто зі старанням і радісно виконує монарші повеління, жертвує своїм життям, не шкодує останньої краплі крові для дотримання свого обов'язку, той жертвує її в ім'я Ісуса Христа. Бо влада повелителів земних встановлена від самого Бога для благополуччя роду людського. А хто противиться владі, той заперече Божі веління» [12, с. 9–10]. Та після знищення Запорозької Січі, закріпачення селян, закриття Межигірського монастиря, спроб розפורшити Київську академію він, очевидно, був розчарований і наляканий діяльністю імператриці. Листування зі спадкоємцем Павлом Петровичем [10], певно, було ще більшим розчаруванням, оскільки ніяких думок там не було, лише обмін люб'язностями. Видно було, що державним діячем Павло не стане.

Самуїл цікавився документами з української історії і систематизував їх. Загалом інтерес до вітчизняної історії був властивий українському суспільству в кінці XVIII – на початку XIX ст. Зокрема, обурення викликали скасування Запорозької Січі та необхідність підтвердити дворянство чи козацтво українській старшині будь-якими документами. Що до звинувачень митрополита Самуїла в русифікації, то варто зазначити, що творів українською мовою ще не було. Вірші та байки Г. Сковороди ввібрали в себе елементи народної мови та запозичення з латини, польської, церковнослов'янської. Вони вважалися написаними розмовною мовою, хоч переписувалися, зачувалися так само, як і «Енеїда» І. Котляревського, що з'явилася пізніше і сприймалася як жарт. Однак разом вони зробили внесок у формування літературної української мови.

Разом із секуляризациною реформою в Росії відбувалася реформа освіти 1783–1786 р., яка полягала в поділі освіти на світську і богословську. В імперії запроваджувалися народні училища з обов'язковою програмою читання, письма, рахунку, початків історії і географії. У Києво-Могилянській академії до реформи вивчення латини приділяли більше часу, ніж російській мові. З 1786 р. почали викладати арифметику, історію, географію, французьку і російську мови, малювання [1, с. 264], що було вимогою св. синоду, щоб навчання в перших класах відповідало програмі народних училищ.

Висновки. Бібліотека Самуїла (Миславського) налічувала 82 одиниці, 69 з них були книги і 13 – рукописи. Збереглося 63 книги і 13 рукописів. Втрачено дві книги І. І. Бецького та чотири книги Феофана Прокоповича. Що стосується тематики, то велика частина бібліотеки відображає інтерес до протестантських та католицьких авторів, з них 22 книги (6 назв) єпископа Ростовського Афанасія (Вольховського) і 8 власних книг (2 назви) митрополита Самуїла. Друга частина книг за тематикою стосується історії становлення Російської імперії, з великим інтересом до постаті Петра І.

З рукописів три втрачено ще в XIX ст. (Виписка на друковану 1745 р. Тріюдь Пісну, що звірялася з грецьким оригіналом, Основні різниці між православною грецькою і римською папською церквою, Частина 1 православного вчення), про що свідчить каталог М. І. Петрова [8], але три Самуїлові збірники надійшли від митрополита Євгенія (Болховітінова).

Бібліотека митрополита Самуїла відображає зміну культурних імперативів суспільства у XVIII ст. Сам митрополит у середині століття навчався, читав твори християнських теологів латиною. У другій половині XVIII ст. з'явилося багато видань російською мовою, однак Самуїла цікавила більше історія Російської імперії, а також документи з історії

України, що відображає пошуки національної ідентичності в українському суспільстві на тлі централізації держави.

Подальші дослідження перспективно продовжити в напрямі систематизації, вивчення, популяризації та введення до наукового обігу спадщини митрополита Самуїла, наприклад, анотованого каталогу колекції книг, рукописів, речей митрополита, які на сьогодні розпоршені в різних підрозділах НБУВ та інших установах.

Список бібліографічних посилань

1. Евгений (Болховитинов). Описание Киево-Софийского собора и киевской иерархии с присовокуплением разных граммат и выписокъ, объясняющих оное, также планов и фасадов Константинопольской и Киевской Софийской церкви и Ярославова надгробия. Киев : В Типографии Киево-Печерской лавры, 1825.

2. Евгений (Болховитинов). Примечаніе на письмо митр. Самуила к гр. П. А. Румянцеву о перемещении в киевскую лавру академии и митрополичего дома. *Киевская старина*. 1883. № 4. С. 896–897.

3. Іларіон (Огієнко). Нариси з історії української православної церкви. Прага: Видавництво Юрія Тищенка, 1942. Т. 2. 226 с.

4. Луцюк М. В. Будде, Йоганн. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Будде, Йоганн> (дата звернення: 24.02.2023).

5. Нетудихаткін І. А. Спадок митрополита Київського і Галицького Самуїла (Миславського) для Софії Київської. *Софійські читання : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2015. С. 316–331.

6. Павловский И. Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. Издание Полтавской ученой архивной комиссии. Полтава: Товарищество печатного дела, 1914. XVI, 294 с.

7. Петров Н. И. Киевская академия в царствование императрицы Екатерины II (1762–1796). Киев : Типография И. И. Горбунова, 1906. 121 с.

8. Петров Н. И. Описание рукописных собраний, находящихся в г. Киеве. Вып. 3: Библиотека Киево-Софийского собора. Москва : Университетская типография, 1904. 363 с.

9. Права и преимущества малороссийского духовенства. *Институт рукопису НБУВ*. Ф. 306. № 209. Арк. 24.

10. Рождественский, Федор. Самуил Миславский, митрополит Киевский

(с 70 письмами, напечатанными с рукописей Киево-Софийского собора и киевской консистории). Киев : Типография В. Давиденко, 1877. 179, XLIX с.

11. Самуил Миславский. Письмо к гр. П. А. Румянцеву об оставлении киевской академии и митрополитанского дома на прежних местах, не переводя в Киево-Печерскую лавру. *Киевская старина*. 1883. № 4. С. 897–899.

12. Самуил Миславский. Слова поучительные, первое о том, что христианской жизни основанием и примером должна быть жизнь Спасителя нашего Иисуса Христа; второе, о соблюдении в обществе взаимного согласия единодушия, сказанныя святейшаго синода членом преосвященным Самуилом епископом Ростовским и Ярославским, при первом его прибытии в города Ростов и Ярославль. Москва : Печатаны при Императорском Московском университете, 1776. 25 с.

13. Catalogus Samueli, metropolia Kijoviensis et Halicensis. *Институт рукопису НБУВ*. Ф. 312. № 6. Арк. 385–392.

14. Chisholm, Hugh, ed. (1911). «Бінгем, Джозеф». *Британська енциклопедія*. Т. 3 (11-те вид.). Cambridge University Press.

15. Chisholm, Hugh, ed. (1911). «Домініс, Марко Антоніо де». *Британська енциклопедія*. Т. 8 (11-е вид.). Cambridge University Press. С. 403–404.

16. Собрание И. Я. Лукашевича и Н. А. Маркевича : описание / составил Я. Н. Щапов ; под ред. И. М. Кудрявцева. М. : Государственная библиотека СССР имени В. И. Ленина, 1959. 142 с.

17. Столетов, Егор: Рассказ из истории Тайной канцелярии. *Русская старина*. 1873. Т. 8. С. 1–27.

References

1. Evgenij (Bolhovitinov). (1825). Opisanie Kievo-Sofijskogo sobora i kievskoj ierarhii s prisovokupleniem raznyh grammat i vypisok, obyasnayushih onoe, takzhe planov i fasadov Konstantinopolskoj i Kievskoj Sofijskoj cerkvi i Yaroslavova nadgrobiya [Description of the Kyiv Sophia Cathedral and the Kyiv hierarchy with the addition of various manuscripts and extracts explaining it, as well as plans and facades of the Constantinople and Kyiv St. Sophia Church and Yaroslav's tombstone]. Kiev: V Tipografii Kievo-Pecherskoj lavry [in Russian].

2. Evgenij (Bolhovitinov). (1883). Primechaniye na pismo mitr. Samuila k gr. P. A. Rumyantsevu o peremeshenii v kievskuyu lavru akademii i mitropolichego doma. [Notes on the letter of Metropolitan Samuel to Count P. A. Rumyantsev about moving the academy and the metropolitan house to the Kyiv Lavra]. *Kievskaya starina – Kyiv Old Times*, 4, 896–897 [in Russian].

3. Ilarion (Ohienko) (1942). *Narysy z istorii ukrainskoj pravoslavnoi tserkvi* [Essays on the history of the Ukrainian Orthodox Church]. Praga: Vydavnytstvo Yurii Tyshchenka, 2 [in Ukrainian].

4. Lutsiuk, M. V. Budde, Johann [Budde, Johann]. *Great Ukrainian Encyclopedia* [in Ukrainian]. Retrieved February 24, 2023, from <https://vue.gov.ua/Budde>, Jogann

5. Netudykhatkin, I. A. (2015). Spadok mytropolity Kyivskoho i Halytskogo Samuila (Myslavskoho) dlia Sofii Kyivskoi [Legacy of Metropolitan Samuel of Kyiv and Galicia (Myslavsky) for Sofia of Kyiv]. Proceedings from The Sofia readings: *VII mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia (26–27 lystopada 2015 r.) – 7th International Scientific and Practical Conference*. (pp. 316–331). Kyiv [in Ukrainian].

6. Pavlovskij, I. F. (1914). *Poltavcy: Ierarhi, gosudarstvennye i obshestvennye deyateli i blagotvoriteli. Opyt kratkogo biograficheskogo slovarya Poltavskoj gubernii s poloviny XVIII v.* [Poltava: Hierarchs, state and public figures and philanthropists. The experience of a brief biographical dictionary of the Poltava province from the middle of the 18th century]. Poltava: Tovarishchestvo pechatnoho dela [in Russian].

7. Petrov, N. I. (1906). *Kievskaya akademiya v carstvovanie imperatricy Ekateriny II (1762–1796)* [Kiev Academy during the reign of Empress Catherine II (1762–1796)]. Kiev: Tipografiya I. I. Gorbunova [in Russian].

8. Petrov, N. I. (1904). *Biblioteka Kievo-Sofijskogo sobora* [Library of the Kiev-Sofia Cathedral]. *Description of manuscript collections located in Kiev (Issue 3)*. Moscow: Universitetskaya tipografiya [in Russian].

9. *Prava i preimushestva malorossijskogo duhovenstva* [Rights and benefits of the Little Russian clergy]. *Institute of Manuscripts of the VNLU*. Fund 306. No. 209. Sheet 24 [in Russian].

10. Rozhdestvenskij, Fedor. (1877). *Samuil Mislavskij, mitropolit Kievskij (s 70 pismami, napechatanymi s rukopisej Kievo-Sofijskogo sobora i kievskoj konsistorii)*. [Samuil Mislavsky, Metropolitan of Kiev (with 70 letters printed from the manuscripts of the Kiev Sophia Cathedral and the Kiev consistory)]. Kiev: Tipografiya V. Davidenko [in Russian].

11. Samuil Mislavskij. (1883). *Pismo k gr. P. A. Rumyancevu ob ostavlenii kievskoj akademii i mitropolitanskogo doma na prezhnih mestah, ne perevodya v Kievo-Pecherskuyu lavru* [Metropolitan's letter to Count P.A. Rumyantsev on remaining the Kiev Academy and the Metropolitan House in their original locations, without transferring them to Kiev-Pechersk Lavra]. *Kievskaja starina – Kyiv Old Times*, 4, 897–899 [in Russian].

12. Samuil Mislavskij. (1776). *Slova pouchitelnye, pervoe o tom, chto*

hristianskoj zhizni osnovaniem i primerom dolzhna byt zhizn Spasitelya nashego Iisusa Hrista; vtoroe, o soblyudenii v obshestve vzaimnogo soglasiya edinodushiya, skazannaya svyatejshago sinoda chlenom preosvyashennym Samujlom episkopom Rostovskim i Yaroslavskim, pri pervom ego pribytii v goroda Rostov i Yaroslavl [Instructive words, first, that the life of our Savior Jesus Christ should be the foundation and example of the Christian life; secondly, about the observance of unanimity in society by mutual consent, delivered by the member of the Most Holy Synod, Bishop Samuil of Rostov and Yaroslavl, upon his first arrival in the cities of Rostov and Yaroslavl]. Moscow: Pechatany pri Imperatorskom Moskovskom universitete. 25 p. [in Russian].

13. Catalogus Samueli, metropolia Kijoviensis et Halicensis. *Institute of Manuscripts of the VNLU*. Fund 312. No. 6. Sheet 385–392 [in Latin; in Russian].

14. Chisholm, Hugh (ed.). (1911). «Bingem, Joseph». *Encyclopaedia Britannica*, 3 (11 ed.). Cambridge University Press [in English].

15. Chisholm, Hugh, ed. (1911). «Marco Antonio de Dominis». *Encyclopaedia Britannica*, 8, 403–404 (11 ed.). Cambridge University Press [in English].

16. Shhapov, Ja. N (Comp). (1959). *Sobranie I. Ja. Lukashevicha i N. A. Markevicha* [Collected by I.Ya. Lukashevich and N.A. Markevich]. Moscow: Gosudarstvennaja biblioteka SSSR imeni V. I. Lenina [in Russian].

17. Stoletov, Egor (1873). *Rasskaz iz istorii Tajnoj kanceljarii* [A story from the history of the Secret Chancellery]. *Russkaja starina – Russian Old Times*, 8, 1–27 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023.

Olena Zaets,

PhD (History), Head of the Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: lena_zaets@ipnet.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6423-2589>

Library of Samuel (Myslavsky): Characteristics of its Composition and Content

The purpose of the article is to examine and analyze the collection of Ukrainian religious leader, preacher, and scholar of the history of Kyiv, rector of the Kyiv-Mohyla Academy under Hetman Kyrylo Rozumovsky, and Metropolitan of Kyiv and Galicia from 1783 to 1796, Samuel Myslavskiy. First and foremost, the article aims to compare the currently available books with that were transmitted after the metropolitan's death in 1796, to investigate their origin, and reveal the thematic interests of the owner, which serve as an additional source of knowledge about the metropolitan's activities. *The research methodology* is based on the application of general scientific methods

of induction and deduction. By examining individual books from Myslavskyi' library, generalizations are made about the owner's interests. Conversely, known information about the activities of the metropolitan is used to verify these statements with individual documents. *The scientific novelty* of this study is that, for the first time, an analysis of the collection of books and manuscripts that were transferred to the Sofia Cathedral Library, along with attached documents, has been conducted, and research on the metropolitan's activities in the context of the available copies has been carried out. *During the research, it was discovered that* the metropolitan had an interest in historical books and documents about the incorporation of Ukraine into the Russian state, the first historical works printed in the Russian Empire, such as the Royal Chronicle, books about the reign of Peter I by various authors, and about the reforms of Catherine II, among others. Part of the library also reflects an interest in Protestant and Catholic authors, but this selection can be attributed to Bishop Athanasius (Volkhovsky), the metropolitan's predecessor at the Rostov Cathedral. *The conclusions are* that the metropolitan's library has survived almost intact to this day, consisting of copies of ancient acts, rare books that represent the formation of imperial historical studies in Russia, and a non-Orthodox vision of Christianity.

Keywords: library of Samuel Myslavskyi, historical library of Sophia Cathedral, analysis of private library.